

Житомирський державний університет імені Івана Франка
Кафедра соціальної та практичної психології

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ КАТЕГОРІАЛЬНИХ СТРУКТУР СПРИЙМАННЯ МИСТЕЦТВА

Курсова робота
студентки 53 групи
соціально-психологічного факультету
спеціальності „Психологія. Спеціалізація:
Практична психологія”
(заочної форми навчання)
Міщук Катерини Миколаївни

Науковий керівник:
асистент
А.Л. Весельська

Житомир - 2009

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ У ВИВЧЕННІ КАТЕГОРІАЛЬНИХ СТРУКТУР СПРИЙМАННЯ МИСТЕЦТВА	6
1.1. Сприймання у системі пізнавальної активності особистості.....	6
1.2. Мистецтво як об'єкт сприймання	8
РОЗДІЛ II. МЕТОДИ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІАЛЬНИХ СТРУКТУР СПРИЙМАННЯ МИСТЕЦТВА.....	14
2.1. Контент-аналіз, як метод вивчення сприймання мистецтва.....	14
2.2. Методика і процедура дослідження категоріальних структур сприймання мистецтва.....	17
РОЗДІЛ III. ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІАЛЬНИХ СТРУКТУР СПРИЙМАННЯ МИСТЕЦТВА.....	21
3.1. Результати дослідження сприймання мистецтва за методом контент- аналізу.....	21
3.2. Виділення категоріальних структур сприймання мистецтва.....	26
ВИСНОВКИ.....	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	30
ДОДАТКИ.....	32

ВСТУП

Актуальність дослідження полягає в уточненні та розширенні діагностичних можливостей контент-аналізу шляхом вивчення категоріальних структур сприймання мистецтва.

Контент-аналіз – метод виявлення і оцінки характеристик інформації, що утримується в текстах і мовних повідомленнях. Передбачає строгу формалізацію процесів осмислення матеріалу.

Об'єктом контент-аналізу можуть бути змісти різних друкованих видань, радіо- та телепередач, кінофільмів, рекламних повідомлень, документів, публічних виступів, матеріалів анкет.

Контент-аналіз почав використовуватися в соціальній науці на початку 30-х років XX ст. в США. Вперше цей метод був використаний в журналістиці та літературознавстві. Основні процедури контент-аналізу були розроблені американськими соціологами Г. Лассуеллом і Б. Берелсоном. Г. Лассуелл його використовував для дослідження в сфері політики та пропаганди. Він модернізував контент-аналіз, ввів нові категорії та процедури.

Накопичений досвід контент-аналітичних досліджень був підсумований в книзі Б. Берелсона “Контент-аналіз в комунікаційних дослідженнях” (початок 50-х років). До сих пір ця книга є фундаментальним описом, яка дає розуміння головних положень контент-аналіза. Західноєвропейські дослідники у використанні методу контент-аналіза спиралися в основному на американський досвід. Тим паче, тут також з'явилося декілька оригінальних методик якісно-кількісного аналізу змісту (Ж. Клейзер, А. Моль). Контент-аналіз широко застосовується і в психології.

В соціальній психології він використовується для вивчення людського спілкування, комунікацій та їх суб'єктів, як представників мікро- та макрогруп. Основні області в яких використовується даний метод у соціально-психологічних дослідженнях вивчення через зміст

повідомлень соціально-психологічних особливостей їх авторів; вивчення реальних соціально-психологічних явищ, які відображені в змісті повідомлення, в тому числі тих явищ, які мали місце в минулому і недоступні для дослідження іншими методиками; вивчення через зміст повідомлень соціально-психологічної специфіки різних комунікаційних засобів, а також особливостей форм та прийомів організації змісту, в більшості пропагандистського; вивчення через зміст повідомлень соціально-психологічних особливостей їх реципієнтів.

Наше головне завдання курсової роботи, навчитися використовувати контент-аналіз у вивченні категоріальних структур сприймання мистецтва. Розвиток особистості в культурно – естетичному аспекті неможливий без розуміння та адекватного сприймання творів мистецтва відповідно до мовних та жанрово-стильових принципів культури. Розвиток механізмів творчості розглядали в таких роботах «Психологія творчості» В.В. Клименка та Л.С.Виготського.

Об’єкт дослідження – особливості використання контент-аналізу у вивченні категоріальних структур сприймання мистецтва.

Предмет дослідження – особливості використання контент-аналізу у вивченні категоріальних структур бібліографій українських письменників.

Мета дослідження – за допомогою методу контент-аналізу проаналізувати категоріальні структури сприймання мистецтва.

Гіпотеза дослідження – контент-аналіз є ефективним методом вивчення категоріальних структур сприймання мистецтва.

Завдання дослідження:

1) проаналізувати наукову літературу з проблем використання контент-аналізу для вивчення категоріальних структур сприймання мистецтва;

2) вивчити особливості використання методу контент-аналізу;

3) дослідити категоріальну структуру сприймання мистецтва.

Методи та організація дослідження: аналіз фахових джерел, бібліографічний метод, метод контент – аналізу.

Вибірка дослідження: для дослідження ми взяли 2 автобіографії українських письменників, а саме Т. Г. Шевченка та С. Васильченка.

Наукова новизна. Вперше на основі аналізу творів мистецтва було виділено категоріальну структуру сприймання мистецтва.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ У ВИВЧЕННІ КАТЕГОРІАЛЬНИХ СТРУКТУР СПРИЙМАННЯ МИСТЕЦТВА

1.1. Сприймання у системі пізнавальної активності особистості

Сприйманням - відображенням в корі головного мозку предметів та явищ, які діють на аналізатори людини. В основі сприймання лежать відчуття, але сприймання не зводиться до суми відчуттів. Сприймаючи людина не лише виділяє групу відчуттів і об'єднує їх в цілісний образ, але й осмислює цей образ, розуміє його додаючи свій минулий досвід [15].

Різностороннє вивчення сприймання показало, що як і будь-який процес пізнання, воно залежить від особливостей суб'єкта : його досвіду, знань, потреб, інтересів, установок, спрямованості. Як і відчуття, воно є суб'єктивним образом об'єктивної дійсності. Критерієм істинності є практична діяльність людини.

Сприймає дійсність не ізольоване вухо чи око, а конкретна жива людина. Тому в сприйманні виявляється її ставлення до об'єкту, її бажання, інтереси, почуття тощо. Залежність сприймання від змісту психічного життя людини, від особливостей її особистості називають аперцепцією. Вона відіграє важливе значення в житті і діяльності людини. Людському сприйманню вона надає активний характер. Сприймання характеризується рядом особливостей, найбільш важливими з яких є: предметність, цілісність, структурність, константність і осмисленість [8].

Сприймання не лише пов'язане з дією чи діяльністю, воно саме по собі специфічна пізнавальна діяльність, співставлення виникаючих в ньому чуттєвих якостей предмета. Сприймання - це форма пізнання дійсності. Оскільки сприймання не зводиться до простої механічної суми, або агрегату відчуттів, певного значення набуває запитання про структуру сприймання, тобто його різноманітності і специфічного зв'язку його частин.

В силу цієї різноманітності і специфічного взаємозв'язку частин сприймаючого воно має форму пов'язану з його змістом. Таке

структурування сприймаючого знаходить собі відображення, наприклад, в ритмічності, яке представляє собою членування та об'єднання певним чином структурування звукового матеріалу. Форма в сприйманні являє собою деяку відносну незалежність від змісту, але з іншого боку форма тісно пов'язана зі змістом, можна розглядати не форму та зміст, а форма певного змісту, і сама структура залежить від структурування смислового змісту сприймання [8].

Сприймання на різних етапах вікової зрілості розвивається по різному, ось наприклад в період підліткового віку розвиваються такі властивості сприймання: цілісність, осмисленість, предметність, вибірковість, особливо аперцепція сприймання. *Цілісний* образ сприйнятого виникає на основі усвідомленого узагальнення відомостей про окремі властивості, якості та функції предмета, в результаті інтеграції відчуттів різної модальності. *Осмислене* сприймання дійсності можливе завдяки мисленню. Будь яке явище сприймається осмислено, спираючись на свої знання та досвід. *Предметність* сприймання виявляється у здатності розпізнавати предмети не за їх зовнішнім виглядом, а за основними властивостями та призначенням. *Вибірковість* сприймання полягає у довільному виокремленні у полі свідомості одного чи кілька об'єктів, явищ і одночасному ігнорування інших. *Аперцепція* сприймання виявляється в залежності від попереднього досвіду, актуальних потреб, інтересів, цілей та емоційних станів [17].

А наприклад в зрілому віці який є своєрідним проміжним етапом, що охоплює період життя людини приблизно від 40 до 60 років. (Однак ці межі досить умовні, адже людина може зараховувати чи не зараховувати себе до цієї категорії.) Людина, яка досягла середини життя, усвідомлює свою відмежованість від молоді. Психологічні ознаки зрілого дорослого віку пов'язані з проблемами наступності та зміни життя. На цьому етапі людина усвідомлює, що вона вже прийняла важливі рішення щодо своєї професійної кар'єри та сімейного життя, а тому необхідно сконцентруватися на їх реалізації.

Внутрішній стан людини у зрілому дорослому віці може бути досить суперечливим. Радіючи з приводу сімейного благополуччя, кар'єри чи творчих здібностей, вона все частіше замислюється над проблемами смерті, швидкоплинності часу. Досить помітні зміни відбуваються в пізнавальній діяльності. Функціонування динамічного інтелекту(необхідний для опанування нових здібностей), поступово знижується. Однак підвищується функціонування стабілізованого інтелекту, що виявляється у здатності встановлювати зв'язки, формулювати судження, аналізувати проблеми і використовувати засвоєні стратегії для розв'язання задач. Ці здатності формуються з досвідом, обумовлюються рівнем освіти, спираються на набуті протягом життя знання. Усе це свідчить, що у зрілому дорослому віці одним із важливих факторів, який впливає на пізнання, є багатство життєвого досвіду.

У період зрілої дорослості людина активно розширює свої знання, оцінює події та інформацію в широкому контексті. Попри зниження швидкості і точності оброблення інформації, здатність прослуховувати інформацію залишається на високому рівні. Хоч когнітивні процеси у людини зрілого віку відбуваються повільніше, ніж у молоді, ефективність її мислення вища [17].

Отже сприймання в зрілому віці повністю ґрунтується на досвіді, в цей період сформовані та осмислені всі властивості сприймання та його форми. Можна сказати, що сприймання формується постійно, змінюється починаючи з малюка і до старості, але найбільшого розмаху набирає саме в підлітковому віці та продовжує формуватися до зрілості.

1.2. Мистецтво як об'єкт сприймання

Контактуючи безпосередньо із навколишнім світом, людина так чи інакше зустрічається з різними об'єктами та явищами. Тож, звичайно, що при цьому вона одержує інформацію про них, про їх властивості та якості.

Цілісне відображення об'єктів в мозку людини характеризує другу ланку єдиного процесу чуттєвого пізнання – сприймання.

За психологічним тлумачним словником сприймання визначається як „цілісне відображення предметів, явищ, ситуацій і подій у їхніх від чуттєво доступних часових і просторових зв'язках та відносинах" [20, с. 496].

Процес сприймання відбувається у взаємозв'язку з іншими психічними процесами особистості: мисленням (ми усвідомлюємо об'єкт сприймання), мовою (називаємо його словом), почуттями (виявляємо своє ставлення до нього), волею (свідомим зусиллям організовуємо перцептивну діяльність). Важливу роль у сприйманні відіграють емоційний стан особистості, її прагнення, переживання змісту сприйнятого. Емоції постають як мотив, внутрішнє спонукання до пізнання предметів та явищ.

Розрізняють сприймання за сенсорними особливостями (зорові, слухові, нюхові, дотикові, смакові, кінестетичні, больові та ін.), відношенням до психічного життя (інтелектуальні, емоційні, естетичні), складністю сприймання (сприймання простору, руху, часу).

Емоційне сприймання яскраво постає при сприйманні художніх мистецьких творів. У цьому різновиді сприймання провідну роль відіграє його емоційний бік, безпосередній вплив сприйманого об'єкта на почуття – моральні, естетичні. Певна річ, художнє сприймання відбувається в єдності з інтелектуальним. Розуміння того, що сприймається, є необхідною його передумовою, але емоційне переживання в художньому сприйманні визначає його характер: піднесеність або пригніченість настрою, переживання високого, комічного, трагічного, що збуджується сприйманим матеріалом.

Як відомо, в процесі спілкування з художньою книгою читач зазнає яскраво вираженої естетичної насолоди, яка надалі спонукає його знову йти до бібліотеки або книгарні по нову книжку. Таке прагнення є внутрішнім спонуканням, стимулом вирушати в наступні мандри по тому неозорому океану, що є безупинний літературний процес.

Про читання як створення власних думок за допомогою інших говорив книгознавець М.О. Рубакін. Опираючись на дане твердження, Н.В.Чепелева визначає читання як своєрідний діалог між автором і читачем. Дослідник характеризує його „як творчий процес, що передбачає не пасивне сприймання закладеної в текст інформації, а активну її переробку, висунення власних гіпотез, точок зору, запитань до тексту, згоду або незгоду з його автором" [19, с. 5].

Звичайно, це діалог не лише пізнавальний, інтелектуальний – у творах художньої літератури закладені значно ширші можливості. Головний ефект їх впливу на читача саме мотиваційно-особистісний, тобто йдеться про формування змін в особистості студента - формування нового ціннісного ставлення не тільки до повідомлюваної інформації, а й до навколишнього світу. Таким чином, читач міркує і хоч якоюсь мірою змінюється, стає людиною духовно багатшою. Віктор Гюго говорив, що нерідко читач закінчує читати книгу зовсім іншим, ніж був до цього.

Щоб людина могла вести повноцінне духовне життя, їй необхідне уміння читати кваліфіковано, тобто осмислено. Особливості повноцінного сприймання художньої літератури й будуть розглядатися далі. Увага також буде приділена віковим передумовам сприймання. Бо відомо, що навіть механізми сприймання тексту у дітей та дорослих значно відрізняються.

Оволодіваючи читанням, дитина сприймає текст за допомогою літер, складів, зливаючи звуки у склади й слова. Сприймання тексту протікає дуже повільно і характеризується значною кількістю помилок, зумовленою бідністю еталонів сприйняття, їх низькою узагальненістю.

Доросла людина, що володіє технікою читання, сприймає текст не за літерою, а схоплює цілі слова. Це помітно з того, що під час швидкої експозиції(0,1 - 0,2мс), ми сприймаємо 4 – 5 літер не пов'язаних у слово, і до 20 літер, що складають слово. Не сприймаючи всіх літер слова, читач схоплює найхарактерніші, щоб його впізнати.

Досвідчений читач нерідко сприймає і речення не слово за словом, а схоплює його цілком спираючись на слова, у яких концентрується основний зміст фрази [14, с. 213 - 214].

Серед психологічних досліджень по з'ясуванню особливостей сприймання художньої літератури можна відзначити дослідження О.І. Никифорової про роль уявлень у сприйманні художнього твору, чи П.Г. Саприкіна (особливості уявлень учнів при сприйманні описового тексту), І.М. Назімова (сприймання сатиричних образів), Д.Ф. Ніколенка (сприймання учнями комічного) та ін.

Знаючи структуру тексту та особливості його сприймання, можемо перейти до питання осягнення студентами художнього слова. Бо так чи інакше кожен студент є потенційним читачем як наукової, методичної, так і художньої, біографічно-художньої, літературознавчої літератури в більшій чи меншій мірі.

Метою осмисленого читання студента може бути намір поглибити свій професійний рівень, розширити свою ерудицію, знайти відповіді на складні морально-етичні проблеми, одержати духовну наснагу, пережити естетичне зворушення, відчувати художню насолоду або відновити рівновагу думки чути художню насолоду або відновити рівновагу думки.

Побутує думка, що немає нічого легшого, аніж читати художні твори. Насправді ж це твердження хибне, бо „сприймати мистецтво слова в усій його повноті, вловлювати найтонші нюанси, розуміти складні метафоричні, символічні образи, підтекст твору – важка робота" [18, с. 236].

Сприймання художньої літератури – складний інтелектуальний і емоційний процес. Крім загального усвідомлення змісту прочитаного, воно включає в себе проникнення читача у внутрішній світ героїв твору, в обставини їх життя і діяльності, в їх поведінку, в сферу їх стосунків. Разом з цим, сприймання супроводжується певним ставленням до прочитаного, відповідними переживаннями. Наскільки воно буває складним, свідчать численні приклади, коли навіть досвідчені читачі, в тому числі й

літературознавці, дають різну, іноді цілком протилежну, оцінку одним і тим же літературним фактам, художнім образам.

Осмислення художнього слова не тотожне сприйманню будь-якої наукової інформації. Тут потрібна активна робота не лише мислення, а й уяви.

Читання художніх творів принципово відрізняється від читання науково – популярної літератури. Якщо основна функція читання науково-популярних книг – інформаційно-пізнавальна, то при сприйнятті творів красного письменства головне – співпереживати із світом почуттів автора та його героїв і таким чином зазнати естетичної насолоди. Там основна одиниця сприймання – поняття, умовивід, силогізм, тут - художній образ.

Читання художньої літератури без повноцінного її сприймання – марна трата часу, бо схоплюючи лише основні колізії сюжету, людина не заглиблюється у суть, тим самим позбавляючи себе душевного естетичного задоволення. Тим більш недопустимим і непростимим є нехтування цілісності твору художньої літератури студентами. Осмислено читаючи художній чи науково-популярний твір, людина разом з героями проживає їхнє життя, разом з ними шукає відповіді на різноманітні питання, що часто сприяє вирішенню особистих проблем студента.

За однастайною думкою багатьох вчених, а серед них і Є.А. Пасічника, сприймання художньої літератури визначається не тільки об'єктивними даними конкретного твору (зміст, ідея, система художніх образів, композиція, манера описів і побудова діалогів тощо), а й суб'єктивними, тобто психічним складом, життєвим досвідом, переконаннями, смаками й уподобаннями читача [10, с. 25].

І справді, читання художнього твору має ту особливість, що його об'єктивний зміст вступає у взаємодію з певною суб'єктивністю у засвоєнні його читачем. Художній твір настільки багатомірний, багатогранний за своїм змістом, що не зразу легко може бути осмислений.

Першочерговий фактор сприймання художньої літератури - наявність у читача відповідного життєвого досвіду. Воно залежить від його інтересів, від

його психічного стану. Природно, що один і той же твір мистецтва може відкриватися перед студентами різними гранями. Вони часто схоплюють з твору лише те, що впадає в вічі з першого погляду, що відзначається яскравістю і новизною, не проникаючи глибоко в зміст і не осмислюючи його.

Вміти читати – це перейматися описаним, думати і почувати разом з героями, співпереживати – і тим самим самовиховувати свої почуття, волю, характер. Дуже важливе вміння – пов'язати ідейний світ письменника зі своєю особою, для чого слід виробляти в собі аналітико-критичний підхід до твору і до себе. Читаючи роман Ю. Шовкопляса „Лікарю, вилікуй себе самого", студенти розуміють, що автор апелює не лише до медиків, а й до кожної людини. І за асоціацією починається самоаналіз: а чи є в мене вади, які саме, як їх долати тощо.

Таким чином, усвідомлення художньої літератури відповідно регулюється емоційною і розумовою сферою людини. Художнє сприймання – це не тільки спілкування з автором твору, уявна суперечка чи незгода з ним; це і відкриття нового в житті, і пізнання самого себе, це і насолода, і самовиховання. Почуттєвий, моральний, соціальний, естетичний життєвий досвід і складає ту основу, без якої неможливе сприймання мистецтва взагалі, і літератури зокрема. Та й інтерес до художнього твору великою мірою залежить від того, наскільки він співзвучний думкам і почуттям людини. "Не менш важлива роль у сприйманні художньої літератури належить розвитку в студентів культури почуттів, наявності необхідної суми теоретико-літературних знань, на основі яких вироблятимуться самостійні критерії оцінки художнього твору. Без необхідної суми знань повноцінний процес його естетичного освоєння неможливий" [10, с. 47].

Отже, читаючи, головне – подолати наївний реалістичний підхід, сприймати умовність художньої форми, поетичний домисел, уявляти прочитане в образах.

РОЗДІЛ II. МЕТОДИ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІАЛЬНИХ СТРУКТУР СПРИЙМАННЯ МИСТЕЦТВА

2.1. Контент-аналіз, як метод вивчення сприймання мистецтва

Контент-аналіз - метод виявлення й оцінки характеристик інформації, що утримуються в текстах і мовних повідомленнях. Передбачає строгу формалізацію процесів осмислення матеріалу. Містить у собі:

- виділення системи опорних понять (категорій аналізу);
- відшукування їхніх індикаторів – слів, словосполучень, суджень і т.і.- (одиниць аналізу);
- статистичну обробку даних.

Об'єктом контент-аналізу може бути зміст різних друкарських видань, радіо- і телепередач, кінофільмів, рекламних повідомлень, документів, публічних виступів, матеріалів анкет [9].

Історично контент-аналіз бере початок з 18-ого сторіччя у Швеції, де був зроблений обережний богословський аналіз книги гімнів Лютеранської церкви. Пізніше, у період другої світової війни він одержав широке визнання як дослідницький метод у соціальних науках, і в 1960-их дослідники все частіше почали звертатися до доступної комп'ютерної техніки, щоб зробити його автоматичним, оскільки до цього він робився вручну. В соціальних науках контент-аналіз почав використовуватися починаючи з 30-х років ХХ ст. в США. Вперше цей метод був застосований в журналістиці і літературознавстві. Основні процедури контент-аналізу були розроблені американськими соціологами Х. Лассуеллом і Б. Берелсоном. Г. Лассуелл його використовував в кінці 1930-х років для досліджень у сфері політики і пропаганди. Г. Лассуел модернізував контент-аналіз, ввів нові категорії і процедури, особливе значення надавав квантифікації даних [23].

Накопичений досвід контент-аналітичних досліджень був підсумований в книзі Б. Берелсона «Контент-аналіз в комунікаційних дослідженнях» (початок 50-х років). Автором був визначений сам метод контент-аналізу, а також різні його види, критерії і одиниці для кількісного

дослідження. Книга Б. Берелсона дотепер є фундаментальним описом, що дає розуміння основних положень контент-аналізу.

Після узагальнень, зроблених Б. Берелсоном, в США з'явилося багато досліджень, в яких контент-аналіз застосовується в різних наукових напрямках. Найцікавішою методичною новацією була методика «зв'язаності символів» Ч. Осгуда, яка дозволяла виявити не випадково зв'язані елементи змісту.

Західноєвропейські дослідники у використуванні методу контент-аналізу спиралися в основному на американський досвід. Проте, тут теж з'явилося декілька оригінальних методик якісно-кількісного аналізу змісту (Ж. Клейзер, А. Міль) [22].

У майбутньому контент-аналіз став у більшому ступені конкурувати з іншими підходами до текстового аналізу в соціальних науках, але усе ще є значний інтерес до методу. В даний час активно застосовується в соціальній психології, соціології, психодіагностиці, політології, психології реклами і пропаганди.

До числа його безсумнівних переваг відносяться: можливість точної реєстрації зовні нерозрізнених показників в об'ємних масивах емпіричних даних, здатність до виявлення схованих тенденцій і закономірностей, допустимість здійснення відстроченого за часом аналізу подій і ситуацій, відносна об'єктивність процедур і надійність результатів, відсутність проявів ефекту впливу дослідника на поведінку досліджуваних. Контент-аналіз може бути корисним інструментом для визначення авторства.

По суті, контент-аналіз передбачає перехід від якісно представленої інформації до кількісного її представлення. Для цього необхідно, по-перше, мати досить об'ємний і змістовно - багатий текст, а по-друге, мати певний рівень дослідницької підготовки, що дозволяє ефективно реалізувати потенціал даного методу [9].

Поряд з цим варто пам'ятати, що контент-аналізу властиві і деякі обмеження. Так, відомо, що характер інформації багато в чому визначається

здумами її автора і специфікою форм пред'явлення. Тому цілком можливе прийняття дослідником вимислу за документальність або недогляд яких-небудь істотних даних унаслідок недостатньої виразності їх в оброблюваному матеріалі. Перекручування інформації можуть виникати і з вини дослідника, який не в змозі, приміром, адекватно виділити категорії аналізу або врахувати всі наявні варіанти їхнього словесного вираження.

У сучасній психологічній практиці контент-аналіз знаходить своє застосування в трьох різновидах:

- як основний метод досліджень;
- як складова частина використовуваного комплексу дослідницьких методів;
- у вигляді допоміжної процедури обробки даних, отриманих іншими емпіричними способами [9].

У будь-якому випадку, представляється необхідної попередня перевірка вірогідності аналізованого тексту або усного повідомлення, а також установлення ступеня надійності, змістовної і критеріальної валідності аналітичної процедури. Інакше обґрунтованість і об'єктивність результатів можуть виявитися незадовільними.

Описуючи особливості застосування контент-аналізу, прийнято вказувати міру стійкості отриманих зведень при заміні кодувальників (осіб, що реєструють запропоновані параметри й ознаки) і давати характеристику ступеня узгодженості результатів цього методу з даними, зібраними іншими способами [22].

У соціальній психології контент-аналіз в першу чергу використовується для вивчення людського спілкування, комунікацій і їх суб'єктів як представників мікро- і макрогруп. Безпосередніми матеріалами дослідження є документи, які розглядаються як «повідомлення». Поняття «повідомлення» є специфічним соціально-психологічним, в ньому акцентується динамічний характер об'єкту, його включеність в комунікаційну систему.

2.2. Методика і процедура дослідження категоріальних структур сприймання мистецтва

Основні етапи проведення дослідження категоріальних структур сприймання мистецтва за допомогою контент-аналізу:

1. Підготовчий етап (розробка програми аналізу матеріалу). Він включає постановку мети дослідження, попередню перевірку адекватності обраного методу особливостям майбутньої роботи, складання класифікатора (опорної схеми для контент-аналізу), підготовку інструкцій для осіб, що беруть участь у реалізації методу, пілотажне дослідження, наступну корекцію програми.

Особливу увагу варто тут звернути на складання так званого класифікатора, що представляє собою перелік категорій аналізу, що відповідають індикаторам, прийнятих одиниць рахунку. Це основа алгоритму наступних дій, від якості якої залежить ефективність роботи в цілому.

Категорії аналізу - це ключові елементи дослідницької концепції, значеннєві одиниці, виразність яких підлягає реєстрації відповідно до поставленої мети. Як категорії аналізу дослідник заздалегідь висуває визначені проблеми, ідеї або теми.

Головне, щоб список категорій був гранично вичерпним, а також давав можливість однозначного співвіднесення тієї або іншої частини тексту з конкретною категорією.

Одиниці аналізу, або індикатори, ознаки виразності значеннєвих одиниць, являють собою частини тексту, що характеризуються приналежністю до визначеної категорії. Це можуть бути символи, слова, терміни, сполучення слів різної довжини, ситуації, судження, репліки, інтонації і т.д. Це той матеріал, що дозволяє судити про значення в тексті кожної категорії [9].

Варто пам'ятати, що та сама категорія буває виражена в тексті по-різному: від окремих символів або слів до закінчених суджень або абзаців.

Тому виділення одиниць аналізу є непростю справою і жадає від дослідника вдумливості і проникливості.

Крім цього необхідно враховувати, що категорія може бути представлена в тексті різними за знаком одиницями аналізу. Наприклад, у негативній (критичної), нейтральній або ж позитивній формі. Зрозуміло, варіанти такого роду відносин буває і більш різноманітними.

Одиниці рахунку - це кількісні характеристики відносин категорій один з одним або одиниць аналізу до категорій. У практиці досліджень звичайно використовують два їхні варіанти:

- частоту проявів у тексті категорії або її ознаки;
- пропорцію представленості категорії (її ознаки) йди, інакше, обсяг уваги, що приділяється їй автором тексту.

Так, це може бути: порівняльна кількість друкованих знаків, площа відповідних частин текстів (у квадратних одиницях або відсотках), необхідний час проголошення і т.д.

Розробка класифікатора завершується складанням інструкцій кодувальнику і підготовкою кодової матриці [9].

Інструкції містять гранично чіткі вказівки на те, які усі виділені категорії, який набір ознак у тексті відповідає кожної з них. якого типу одиниці рахунку при цьому використовуються. Об'єктивність результатів контент-аналізу буде більш повна, якщо дослідник письмово сформулює інструкції навіть у тому випадку, коли він сам є кодувальник.

Кодова матриця являє собою таблицю, зручну для реєстрації первинних результатів дослідження. Звичайно по вертикалі в ній дані категорії аналізу, а по горизонталі - перелік джерел інформації (окремі документи, повідомлення, персоналії випробуваних і т.п.). Тоді середина таблиці заповнюється цифрами, що свідчать про частоти присутності даної категорії в тому або іншому матеріалі.

Пілотажне дослідження, що завершує підготовчий етап контент-аналізу, сприяє виявленню відсутніх категорій, упущених з виду одиниць аналізу, неточностей інструкцій.

2. **Виконавчий етап** передбачає сукупність процедур по виділенню індикаторів категорій і реєстрації характеристик їхньої присутності в тексті.

Кодувальники можуть допускати тут такі помилки, як:

- невірне співвіднесення одиниць аналізу з категоріями;
- пропуск тих або інших одиниць аналізу;
- фіксація того, чого немає насправді.

Усе це порушує стійкість результатів контент-аналізу. Причини низьких показників стійкості варто шукати як інструкції, недостатньої вмілості коду у невідповідній обстановці їхньої роботи, нарешті, у відсутності уважності, терпіння або сумлінності [9].

3. **Етап обробки даних.** Зміст його визначається метою дослідження. У залежності від цього при обробці результатів (однієї або декількох кодових матриць) можуть бути використані частотні або процентні розподіли, коефіцієнти кореляції, порівняльні таблиці і т.д.

У тих випадках, коли аналізується великий масив даних, іноді використовуються спеціальні математико-статистичні способи, розроблені для нестатків контент-аналізу.

Як приклад укажемо на метод Чарльза Осгуда, спрямований на виявлення випадкових і не випадкових залежностей елементів змісту. Суть його полягає в наступному: спочатку розраховується величина очікуваної імовірності спільної зустрічальності двох одиниць аналізу, а потім цей показник порівнюється з виявленої при контент-аналізу величиною фактичної зустрічальності цих одиниць.

Один раз Ч. Осгуд, проаналізувавши монологи популярного американського радіокоментатора, виявив наявність несподіваного асоціативного взаємозв'язку таких понять, як "молодь" і "хворобливі прояви", а також загальну суголосно консервативну тенденційність його бесід в ефірі.

Або інший приклад - розрахунок коефіцієнта Яніса, за допомогою якого може бути встановлене співвідношення позитивних і негативних оцінок щодо визначених категорій [23].

В останні десятиліття все частіше при обробці даних контент-аналізу або кореляційного аналізу використовується особливий метод математичної статистики, що дозволяє виявити сховані від безпосереднього сприйняття ознаки (фактори), а також уточнити ступінь їхнього впливу на ті або інші розглянуті характеристики. Факторний аналіз застосовується, коли виникає необхідність визначити сукупність ймовірних причинно-наслідкових зв'язків між перемінними, установити наявність феноменів, що пояснюють існування взаємозв'язків.

РОЗДІЛ III. ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІАЛЬНИХ СТРУКТУР СПРИЙМАННЯ МИСТЕЦТВА

3.1. Результати дослідження сприймання мистецтва за методом контент-аналізу

Механізми досягнення успіху в автобіографії Т. Г. Шевченка

Досліджуючи автобіографію Т.Г. Шевченка (Додаток А) ми зустріли в тексті лише такі категорії, та їх висловлювання.

Категорія *“Інструментальна активність направлена, на досягнення успіху” (ІУ):* 1) “По многотяжком испытании прошел он грамматику, часословец и, наконец псалтырь”; 2) “Крал изображения разных героев, с намерением скопировать на досуге”; 3) “По сонету Сошенка он начал пробовать портреты, с натуры акварелью”.

Категорія *“Потреба в досягненні успіху” (ІУ):* “В должности козачка он втихомолку срисовывал украденным карандашом картины суздальской школы”.

Категорія *“Похвала” (ІІ+):* 1) “Сделался одним из любимых учеников-товарищей великого К. Брюлова”; 2) “В 1844 удостоился звания свободного художника”.

Тенденції *“уникнення невдачі”* виявились такі категорії: *“Інструментальна активність, направлена на уникнення невдачі” (ІН):* “И. М. Сошенко представил его конференц-секретарю Академии художества, с целью освободить его от горесного состояния”; *“Неуспіх” (Н):* “Потеряв всякую надежду сделаться корда-нибудь хоть посредсвенным маляром, с сокрушенным сердцем бродяга вернулся в родное село”; *“Несхвалення” (ІІ-):* “Пан с остервением выдрал его за уши, надавал пощечин за то, дескать, он мог дом сжечь”.

На основі того, в якому порядку в тексті зустрічаються певні категорії можна побудувати ланцюжок: (ІН) – (Н-) – (ІУ) – (ІУ) – (ІІ-) – (ІН) – (ІІ+). З автобіографії Т.Г. Шевченка (Додаток А) можемо побачити, який вплив має ситуація на досягнення людиною своєї мети. Так з

ланцюжка бачимо, що в людини присутня інструментальна активність, направлена на досягнення успіху. Проте так складається ситуація її не беруть на виконання тієї праці, яку вона прагнула виконувати, іншими словами його спіткав неуспіх. Далі виникає потреба в досягненні успіху, а потім інструментальна активність, Тобто людина не лише ставить перед собою певну мету, але і виконує певні дії. Знову спіткало покарання, яке в свою чергу призводить до “Інструментальної активності, направленої на досягнення успіху” (ІН), яке полягає в прохання про допомогу. Потім Т.Г. Шевченко описує в своїй автобіографії (Додаток А) категорію “Похвала” (П+).

Що стосується категорії “теми успіху”, її не можна повністю приписати автобіографії, адже дотримується лише одна умова: наявність категорії успіху “Потреба в досягненні успіху” (ПУ) в тексті. Така ж ситуація з категорією “тема неуспіху” де також дотримується одна умова, наявність категорії успіху, а саме “Інструментальна активність, направлена на досягнення успіху” (ІУ) в тексті. Причому і в першій і в другій ситуації умова стосується “надії на успіх” (НУ).

Завдяки процедурі підрахунків індексів, виявилось, що: $(СМ) = (НУ) + (УН) = 6 + 3 = 9$ балів, а $(ЧН) = (НУ) - (УН) = 6 - 3 = 3$ бали.

Індекс “надія на успіх” (НУ) має вищий показник за індекс “уникнення невдачі” (УН).

Механізми досягнення успіху в автобіографії С. Васильченка

Проаналізувавши автобіографію С. Васильченка (Додаток Б) були виявлені слідуючі категорії. Тенденції “*надії на успіх*” були приписані такі категорії та їх відповідні висказування, індекатори. До категорії “*Потреба в досягненні успіху*” (ПУ), були виявлені такі висловлювання: 1) “Залишився в школі на два роки стипендіатом – щоб за цей час підготуватися до іспитів в учительську сименарію”; 2) “Я вирішив зробитися поетом чи письменником”.

До категорії *“Інструментальна активність направлена на досягнення успіху” (IU)* виділено такі висловлювання: 1) *“Допомагав писати різні розписки постанови”*; 2) *“Відкрив вечірні класи для дорослих”*, 3) *“У весь вечір складав лекції крутив на всі боки”*.

Категорія *очікування успіху (O+)* також була присутня, свідчення цьому такі висловлювання: 1) *“Поетому надіслав до єдиного українського видання”*; 2) *“Пробував писати українською мовою новели, виробляючи новий стиль”*.

Похвала (П+) мала також місце в автобіографії: 1) *“Твори до сліз зворушували трохи до сліз романтичного мого учителя”*; 2) *“Викликаючи щире собою захоплення: “Ех і робітник би з вас вийшов!”*; 3) *“І як ви могли з таких нетесаних стовпів отаке зробити! Не інакше, як талант!”*; 4) *“Дедалі моя популярність зростала”*.

Категорія *“Позитивний емоційний стан”(E+)*: 1) *“Це давало мені таємну радість”*; 2) *“Мене здається таки кругом любили”*; 3) *“Далі самі надійшли одного вечора до мене хлопці і дівчата – “ учіть нас співати”*.

Підраховуючи сумарну категорію *“Тему успіху”(ТУ)* виявилось, що даній розповіді можна її приписати. Оскільки підтримуються дані умови, а саме: в розповіді наявні всі категорії індексу *“надії на успіх”*, та з індексу *“уникнення невдачі”*, в розповіді наявна лише категорія *“Очікування неуспіху” (O-)*, яка підкріплюється такими висловами: 1) *“А що, коли б спробувать самим”*; 2) *“Звичайно, можна наперед гадати, що такий гурток довго жити не буде, що в йому поєдналися непримирені елементи і він мусить розпастися”*.

Це все вище сказане, говорить про те, що дана розповідь (автобіографія) описує діяльність, яка визначає більш надією на успіх, чим страхом перед неуспіхом.

Ці вислови можна підтвердити, також на основі процедури підрахунків і індексів. А саме індекс *“надії на успіх”* отримав 14 балів: $(НУ) = (ПУ)4 + (IU)2 + (O+)2 + (П+)4 + (E+)3 = 14$. В той час як індекс

“уникнення невдачі” отримав лише 2 бали. Це в свою чергу свідчить, що індекс “надія на успіх” стоїть вище за індекс “уникнення невдачі”, тобто особистості С. Васильченка приписується прагнення до успіху. Потрібно також сказати, що тенденція “надія на успіх” можна описати за певним ланцюжком: (ПУ) – (ІУ) – (О+) – (П+) – (Е+) – (М_у). Хоча вкажемо також що критерій “уникнення невдачі”, а саме (О-), займає місце між (ПУ) та (ІУ). Тобто очікування невдачі в даному випадку призвів до виникнення інструментальної активності, спрямованої на досягнення успіху.

Перш ніж описувати результати факторного аналізу, звернемо увагу на таблицю власних значень факторів (Додаток В, табл. 1). Найбільше звернемо увагу на відсоток дисперсії, так перший фактор отримав приблизно 65%, в той час коли другий фактор лише 25% , що значить, що перший фактор є більш значимий для нашої обробки, адже він дає опис більшої половини масиву даних.

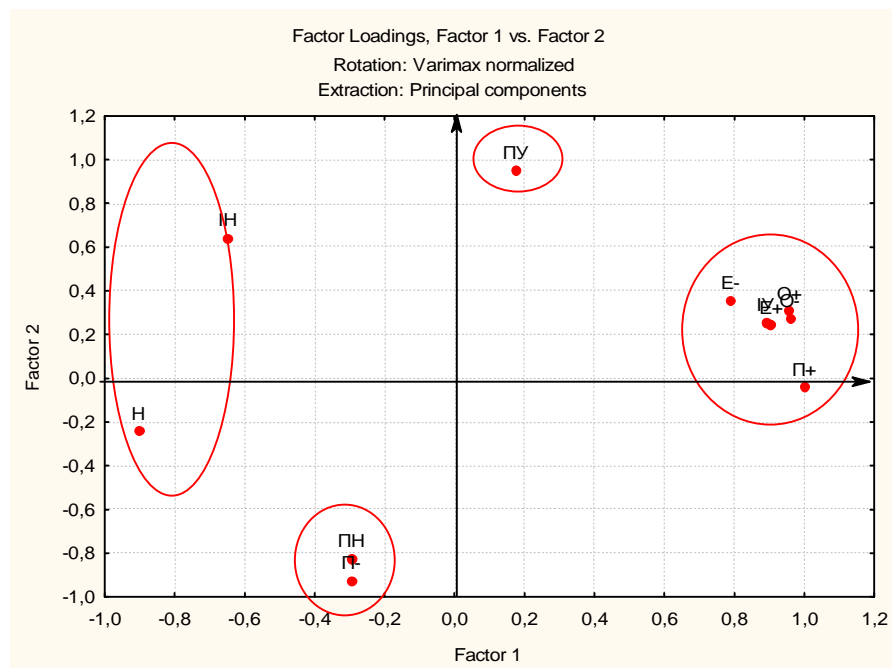

Рис. 3.1. Факторне поле визначення категоріальних структур в бібліографії письменників

Наочне зображення факторних навантажень (Додаток В, табл. 2), ми можемо побачити на рис. 3.1. Факторне поле визначення категоріальних структур в бібліографії письменників. Категорії, котрі ми визначили за допомогою контент-аналізу, вирішили підтвердити

застосуванням факторного аналізу, який об'єднав виділені нами категорії в певні групи. З таблиці факторних навантажень (Додаток В, табл. 2) видно, що категорії “Інструментальна активність, направлена на досягнення успіху” (ІУ), “Очікування успіху” (О+), “Похвала” (П+), “Позитивний емоційний стан” (Е+) та категорії “Очікування неспіху” (О-), “Негативний емоційний стан” (Е-) об'єдналися в одну групу. Іншу групу по фактору 1 утворили категорії мотивації досягнення “Інструментальна активність, направлена на уникнення невдачі” (ІН) та “Неуспіх” (Н). При цьому перша група категорій має прямий зв'язок із фактором, оскільки має позитивну оцінку в таблиці факторних навантажень (Додаток В, табл. 2). Друга група факторів має обернений зв'язок. Це свідчить про те, що перша група категорій протиставляється другій групі. Оскільки групи утворилися таким чином ми можемо сказати, що категорія “Неуспіх” (Н), яка належить до другої групи, не є значима для мотивації досягнення. Більш значимими для мотивації досягнення є категорії першої групи, а саме “Очікування успіху” (О+), “Похвала” (П+), “Очікування неспіху” (О-). Це можна обґрунтувати тим, що похвала може викликати, як очікування невдачі так очікування неспіху. В даній ситуації все залежить від особистості, яку хвалять. Наприклад похвала викликала певне задоволення собою, але в той же час людина боїться розчарувати своїми подальшими діями інших, це призводить до виникнення у людини компоненту “Очікування неспіху” (О-). В іншому випадку, коли особистість отримала схвалення з боку інших, в неї підвищується самооцінка, покращується емоційний стан, це призводить до виникнення категорії досягнення - “Очікування успіху” (О+). Після цього у людини виникає певна інструментальна активність, направлена на досягнення успіху (ІУ). Якщо людині подобається та діяльність, яку вона виконує, робота приносить їй задоволення у неї виникає позитивний емоційний стан (Е+). В протилежному випадку, коли людина не задоволена роботою,

яку виконує в неї виникає негативний емоційний стан (Е-), така ситуація спостерігалася в автобіографії Т.Г. Шевченка. При аналізі автобіографій така загальна ситуація зустрічалася, наприклад в автобіографії В. Симоненка.

По другому факторі утворилися також дві групи, перша група включає в себе категорію “Потреба в досягненні успіху” (ПУ), вона має прямий зв'язок із фактором. Протилежно їй виступає група, яка включає слідує категорії “Потреба в уникненні невдачі” (ПН) та “Несхвалення” (П-), які мають обернений зв'язок із фактором. Зв'язок між цими двома категоріями “Потреба в уникненні невдачі” (ПН) та “Несхвалення” (П-), може бути різним, в залежності від того що на що впливає. Розглянемо ситуацію коли певні дії людини були не схвалені, засуджені, піддані критиці. Як відповідна реакція у людини виникає такий компонент, як “Потреба в уникненні невдачі”. Ці дві наведені категорії мотивації досягнення є пов'язані між собою (див. рис. 3.1).

3.2. Виділення категоріальних структур сприймання мистецтва

Успіх у діяльності, як відомо, залежить не тільки від здібностей людини, а й від прагнення досягти мети, від цілеспрямованої й наполегливої праці задля досягнення успіху. Виходячи з цього можна запропонувати таку формулу успіху:

$$\text{Успіх} = З + \text{Мд} + С,$$

де, З – здібності, Мд – мотивація досягнення, С- ситуація.

Вивчаючи автобіографії видатних українських письменників Т.Г. Шевченко та С. Васильченко, з метою вивчення категоріальних структур у їх бібліографіях, ми можемо виділити 2 основних індекси, які чітко простежуються протягом всього їх життєвого шляху, це категорія “надії на успіх” та “уникнення невдачі”. В цьому методі використовується контент-аналіз, який складається з двох частин:

перша для розрахунку індексу “надії на успіх”, та друга для підрахунку індексу “уникнення невдачі”. Причому, кожен індекс має свої категорії.

Виявилося, найбільш частіше зустрічаються категорія “інструментальна активність”, причому як і першій так і в другій частині. Це свідчить, що письменники в процесі діяльності намагалися постійно щось зробити для того щоб досягти мети, а в іншому випадку, щоб уникнути негативного наслідку діяльності. Потрібно сказати, що деякі письменники зверталися навіть за допомогою, наприклад Т.Г. Шевченко.

Траплялися випадки, коли в тексті не знаходилися критерії потреби в досягненні успіху, або уникненні невдачі. Можливо це можна пояснити тим, що людина робила щось, прагнула але до кінця не усвідомлювала, що це її головна ціль в житті. Активність виникала на основі задоволення роботою, поглибленням інтересу. Іншим поясненням може бути те, що на даному етапі життя людина не усвідомлює до кінця мети до якої вона несвідомо йде.

В інших випадках, наприклад в автобіографії С. Васильченка мотивація досягнення розвивається за схемою: потреба у досягненні успіху – інструментальна активність, яка направлена на досягнення успіху – очікування успіху – похвала – позитивний емоційний стан – успіх. Тобто, як бачимо наявні всі індикатори категорій індексу “надії на успіх”. Людина свідомо йшла до того щоб бути письменником, адже це лише те одне, що йому подобається.

Звичайно, так як і в Т.Г. Шевченка проявляються деякі критерії індексу “уникнення невдачі”. Хоча потрібно сказати, що дані критерії проявляються в певних ситуаціях. Так, наприклад, в автобіографії Т.Г. Шевченка зустрічалися частіше критерії по індексу “уникнення невдачі”. Що можна пояснити тим, що у нього життєвий шлях відбувався, в більшій мірі, в неволі. Неволі як в тюрмі, так і залежності від однієї людини. На основі цього в нього втрачалася надія не тільки стати тим ким він став. Але він часто переживає пригнічення зі сторони іншого.

С. Васильченко не зважаючи на той стан, час в якому проживав, все ж таки очікував на успіх. Тобто письменник очікує, що доб'ється успіху в ході виконання діяльності, пов'язаної з досягненням або ж реалізацією поставленої мети. В деяких випадках очікування неспіху провокувало до виявлення у письменника інструментальної активності на досягнення успіху. Тобто попри свої вагання людина не здавалася, а далі щось робила щоб досягти поставленої мети (Т.Г. Шевченко).

Потрібно сказати, про вплив похвали та емоційного стану, який переживає письменник, на його досягнення. При чому похвала, підтримка, заохочення є базою на основі якої виникає певний емоційний стан людини: негативний або позитивний. Виникнення різного роду емоційного стану по різному впливає на письменників. У С. Васильченка це викликало певну інструментальну активність. Так він допомагає писати різні розписки, постанови.

Тобто, як бачимо, категорії індексів “надія на успіх” та “уникнення невдачі” пов'язані та переплітаються в досягненні мети.

На успіх особистості не аби який вплив має ситуація в якій живе та працює особистість, саме ті умови. Так, скажімо, Т.Г. Шевченко проявляв “інструментальну активність, направлену на досягнення успішності”. Але все одно його спіткав неспіх, який не залежав від його. Його мрії, надії на даному етапі життя розтоптали.

Як ми знаємо саме персону Т.Г. Шевченка порівняно із іншими письменниками найбільш підвергалася гнобленню з боку іншої особистості та державного устрою. І саме в автобіографії Т.Г. Шевченка найчастіше спостерігаються категорії індексу “уникнення невдачі”. На основі цього ми можемо говорити про взаємовплив ситуації та досягнення.

Тобто, як бачимо успіх, саме його досягнення, залежить не лише від дій, очікувань та переживань особистості, але й від здібностей, які їй притаманні. Хоча це також не все, адже велике значення має ситуація в якій людина прагне добитися успіху.

ВИСНОВКИ

Поведеного дослідження категоріальних структур сприймання мистецтва за допомогою вивчення двох бібліографій українських письменників Т.Г. Шевченка та С. Васильченка з використанням методу контент-аналізу дозволило виділити два індекса: індекс “надії на успіх” (НУ), та індекс “уникнення невдачі” (УН). Для одного та іншого індексу використовуються певні категорії (див. розділ 3.2.).

В ході дослідження було виявлено, що найбільш частіше зустрічаються категорія “інструментальна активність”, причому як і першій так і в другій частині. Це свідчить, що письменники в процесі діяльності намагалися щось зробити для того щоб досягти мети. А в іншому випадку, щоб уникнути негативного наслідку діяльності. Потрібно сказати, що деякі письменники зверталися навіть за допомогою, наприклад Т.Г. Шевченко. Звичайно, в текстах також проявляються і деякі критерії індексу “уникнення невдачі”. Так, наприклад, в автобіографії Т.Г. Шевченка зустрічалися частіше за всіх критерії по індексу “уникнення невдачі”. Що можна пояснити тим, що у нього життєвий шлях відбувався, в більшій мірі, в неволі. Неволі як в тюрмі, так і залежності від однієї людини. На основі цього в нього втрачалася надія не тільки стати тим ким він став. Але він часто переживати пригнічення зі сторони іншого.

Виникнення різного роду емоційного стану по різному впливає на письменників. Для одних, як наприклад С. Васильченка, це викликало певну інструментальну активність. Так він допомагає писати різні розписки, постанови.

Оскільки об'єктом нашої курсової роботи є, з'ясувати діагностичні можливості контент-аналізу, ми можемо сміло сказати що контент-аналіз можна використовувати не лише в соціології, політології, пропаганді та комунікаціях, але і в психології для вивчення проблеми сприймання мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анастаси А., Урбина С. Психологическое тестирование. – 7-е изд. – СПб.: Питер, 2006. – С. 330 – 333.
2. Андриенко Е.В. Социальная психология: Учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений / Под ред. В.А. Сластенина. – Н.: Академия, 2000. – 264 с.
3. Васильченко С. Сочинения. – Т.3. – К.: Дніпро, 1974. – 424 с.
4. Григорьев С.И.. Основы современной социологии. Изд. Алтайского гос. ун-та. – 2001.
5. Гроник Г.П., Концевая Л.А. Восприятие школьниками художественного текста // Вопросы психологии. – 1996. – №3. – С.43 – 52.
6. Клименко В. В. Психологія творчості: Навч.посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 480 с.
7. Корнев М.Н., Коваленко А.Б. Соціальна психологія: Підручник. – К., 1995. – 304 с.
8. Крутецкий В.А. Психология : Учеб. для учащихся пед. уч-щ.– 2-е изд. – М.: Просвещение, 1986. – 336 с.
9. Методологічні і методичні проблеми контент-аналізу. Вип. 1-2. – М., 1973.
10. Никифорова О.И. Психология восприятия художественной литературы. – М.: Книга, 1972. – 154 с.
11. Общая психодиагностика / За ред. Бодалева А.А., Столина В.В. – М.: МГУ, 1987.
12. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія управління: Посібник. –К.: Академвидав, 2003. – 568 с.
13. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Посібник. –К.: Академвидав, 2003. – 448 с.
14. Пасічник Є.А. Українська література в школі. – К.: Рад. школа, 1983. – 319 с.
15. Психологический словарь / Под ред. В.В. Давыдова, А.В. Запорожца и др. – М.: Педагогика, 1983. – 448 с.

16. Психология. Словарь /Под общ. ред. А. В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
17. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: Навч. посібник. – К.: Академвидав, 2005. – 360 с.
18. Синиця О.І. Особливості сприймання учнями художньої літератури // Література учить жити. – К.: Рад. школа, 1968. – С. 53-65.
19. Степанишин Б.І. Викладання української літератури в школі: Метод. посіб. для вчителя. – К.: РВЦ Проза, 1995. – 255 с.
20. Чепелева Н.В. Психологія читання тексту студентами вузів. – К.: Либідь, 1990. – 100с.
21. Шевченко Т.Г. Твори в п'яти томах. – Т. 5. – К.: Дніпро, 1979. – 568 с.
22. [http: /www. business. ua. /i586 / a 20871](http://www.business.ua/i586/a20871)
23. [http: /www. psyfactor. org. /lib / k-a. htm](http://www.psyfactor.org/lib/k-a.htm)

ДОДАТКИ

Додаток А

Автобіографія Т. Г. Шевченка

Тарас Шевченко — сын крепостного крестьянина Григория Шевченка. Родился в 1814 году, февраля 25. В селе Кирилловне, Звенигородского уезда, Киевской губернии. В имении помещика Василия Васильевича Энгельгардта. На осьмом году лишившись отца и матери, приютился он у дьячка в школе в виде школяра-п о п ы х а ч а.[їо многотяжком двухлетнем испытании прошел он граматку, часословец и, наконец, псалтырь. Дьячок, убедившись в досужестве своего школяра-п о -п ы х а ч а , посылал его вместо себя читать псалтырь по усопших крепостных душах, за что и платил ему десятую копейку, яко поощрение. Но, несмотря на столь лестное к себе внимание сурового спартанца-учителя, в один из многих дней и ночей, когда спартанец-учитель со своим другом Ионою Л ы м а р е м были мертвецки пьяны, школяр-п о п ы х а ч , без зазрения совести обнажив задняя своего наставника и благодетеля, всыпал ему великую дозу березовой каши. Помстившись до отвала и похитивши какую-то книжечку с кунштика м и, в ту же ночь бежал в местечко Лысянку, где и ншпел себе учителя живописи отца диакона, тоже спартанца. Терпеливо бродяга-школяр носил из Тикича три дня ведрами воду и растирал медянку на железном листе и на четвертый день бежал. Бежал он в село Тарасовку к дьячку-маляру, славившемуся в околотке изображением великомученика Никиты и Ивана-воина; у последнего для большего эффекта рисовал он на левом рукаве две солдатские нашивки. К сему-то Апеллесу обратился школяр-бродяга с твердым намерением перенести все испытания, только бы хоть малость научиться его великому искусству. Но увы! Апеллес посмотрел внимательно на левую ладонь бродяги, отказал ему наотрез, не находя в нем таланта не только к малярству или к шевству, ниже к бондарству.

Потеряв всякую надежду сделаться когда-нибудь хоть посредственным маляром, с сокрушенным сердцем бродяга возвратился в свое родное село с намерением наняться в погоньчи или пасти громадскую ватагу и, ходя за стадом овец и свиней, читать краденую книжечку скунттиками.

И это не сбылось. Помещику Павлу Васильевичу Эн-гельгардту, только что наследовавшему достояние побочного отца своего, понадобился расторопный мальчик, и оборванный школяр-бродяга попал прямо в тиковую куртку, в такие же шаровары и, наконец, в комнатные козачки. В должности козачка он втихомолку срисовывал украденным у конторщика карандашом картины суздальской школы, украшавшие панские покои. Странствуя с обозом за своим дидычем в Киев, Вильно и в Петербург, на постоялых дворах крал он изображения разных исторических героев, как-то: Соловья-разбойника, Кульнева, Кутузова, козака Платова и прочих, с намерением скопировать их на досуге точь-в-точь.

Случай и досуг представился п Вильне. Это было в 1829 году, декабря 6. Пан и пани уехали в рессур-сы на бал, в доме все успокоилось, уснуло. Тогда он развернул краденые сокровища и, выбрав из них козака Платова, принялся благоговейно-тщательно копировать. Уже дошел до маленьких козачков, гарцующих около дюжих копыт коня козака Платова, как растворилась дверь — пан и пани возвратились с балу. Пан с остервенением выдрал его за уши, надавал пощечин за то, дескать, что он мог не только дом,— город сжечь. На д-ругой день пан велел кучеру Сидорке выпороть его хорошенько, что и было исполнено сугубо.

В 1832 году в С.-Петербурге, по неотступной его просьбе, помещик законтрактовал его на четыре года разных живописных дел цеховому мастеру, некоему Ширяеву. Ширяев был ретивее всякого дьячка-спартан ца. Но, несмотря ни на какие стеснения, он в светлые летние ночи бегал в Летний сад рисовать с безобразных неуклюжих статуй (достойное украшение Петрового сада). В этом саду и в то же время начал он делать этюды в стихотворном искусстве; из многочисленных попыток он

впоследствии напечатал только одну балладу «Причинна». В один из этих сеансов познакомился он с художником Иваном Максимовичем Сошенком, с которым и до сих пор в самых искренних братских отношениях. По совету Сошенка он начал пробовать портреты с натуры акварелью. Для многочисленных проб терпеливо служил ему моделью его земляк и друг Иван козак Нечипоренко, дворовый человек того же Энгельгардта. Однажды тот же Энгельгардт увидел у Нечипоренка работу своего крепостного артиста, которая ему, верно, очень понравилась, потому что он начал употреблять его для снятия портретов с своих любимых любовниц, за которые иногда и награждал рублем серебра, не более.

В 1837 году И. М. Согленко представил его конференц-секретарю Академии художеств В. И. Григоровичу, с целью освободить его от горестного состояния. В. И. Григорович просил о нем В. А. Жуковского, а В. А. Жуковский, предварительно узнавши цену от помещика, просил К. П. Брюллова написать его, В. А. Жуковского портрет для императорской фамилии с целью разыграть его в лотерею в царском семействе. Великий Брюллов охотно согласился. Портрет написан. В. А. Жуковский с помощью графа М. Ю. Виельгорского устроили лотерею в 2500 рублей ассигнациями, и этою ценою была куплена свобода Т. Шевченка в 1838 году, апреля 22.

С того же дня начал он посещать классы Академии художеств и вскоре сделался одним из любимых учеников-товарищей великого Карла Брюллова.

В 1844 году удостоился он звания свободного художника, а в 1847 году был арестован вместе с Костомаровым, Кулишем и многими другими по доносу студента Киевского университета, некоего Петрова. Без суда и следствия разослали их в разные крепости, а 30 мая того же года из каземата Третьего отделения Т. Г. Шевченко был сослан в Орскую крепость и потом в

Новопетровское укрепление с строжайшим запрещением писать и рисовать.

В 1858 году 22 августа по ходатайству графини Анастасии Ивановны Толстой освободили его из Новопетровского укрепления. И по ее же ходатайству всемило-стивейше повелено быть ему под надзором полиции в столице и заниматься своим художеством

В 1859 году летом, после долгой и тяжелой разлуки, увидел он свою прекрасную родину, крепостных братьев, сестру и благополучно осенью возвратился в Академию художеств, где, благодаря правящим Академией, с любовью истинного художника занимается гравюрою акватинта и аквафорта.

После долгих двухлетних проволочек Главный цензурный комитет разрешил ему напечатать только те из своих сочинений, которые были печатаны до 1847 года, вычеркнувши из них десятки страниц (прогресс).

1860 года, в первой половине генваря [...].

Додаток Б

Автобіографія С. Васильченка

Пам'ятаю, як у сні,— ми, куткові діти, в бур'яні збудували з булиги будку, потім сиділи з таємничими обличчями і потайки щось розповідали про Кармалюку... здається, дожидали його. І світ здавався таким таємним і. - і прекрасним.

Пізніше, коли дорогу узнали в поле та в ліс,— то й не вилазили з їх. І за ділом, с без діла. І діло не яке: овечки, корови — не свої, звичайно. Пізніше, коли був старшим школярем, вчащали гуртом з книжками. В Ічні школа була п'ятирічна. Записався я в неї боязким, соромливим, непомітним хлопчиком, кінчав — кращим учнем, живим, ініціативним, з нахилом до протестантства й навіть до дерзостей, що трохи турбувало моїх учителів.

Скінчивши школу, я, як кращий учень, залишився при їй же на два роки стипендіатом — мав за цей час підготуватися до іспитів в учительську семінарію... При школі була хороша бібліотека — для дітей і для учителів. Ці два роки використані були, головним чином, на читання. Всі російські класики, головніші класики світового письменства, критика, подорожі, природознавство і загалом найрізноманітніша лектура.

Добре не пам'ятаю, коли саме почалися мої літературні спроби, знаю тільки, що в сільській школі, мабуть, в той час, коли був у третій групі. І знаю, що в ті ж часи, під впливом прочитаних біографій письменників, я вирішив зробитися поетом чи письменником. Пам'ятаю наслідування Кольцова, Пушкіна, Шевченка. Впливи «Кобзаря» були пізніші, позашкільні, проте стихійно сильніші за перших. Впливали також українські пісні, які я записував в окремий зшиток ще сільським школярем.

Пам'ятаю, що в старшій групі сільської школи мав таємний у себе зшиток-щоденник. Пригадую одне місце

І того щоденника. Прочитавши десь, що якийсь поет в 13 років видрукував уже свій перший вірш, я писав про свою журбу: «А мені ось 15-й, а я ще нічого собі й не думаю...» Один вірш з того періоду пам'ятаю і досі. Це — романс, наслідування Пушкіна. Вміщаю його тут, як характерний для школярів того віку.

Тебя я не видел, не знал, не любил,
Тогда беззаботен и счастлив я был.
Однажды я видел — с одним ты была
И, счастьем сияя, его обняла.
И дерзким я оком на вас поглядел,
Но смелым мне взглядом ответ полетел...
И взгляд горделивый мне в душу запал
. Я долго невольно о гордой мечтал.
Я долго боролся, не стало уж сил,—
И, гордая дева, тебя полюбил.

Товариші навіть не йняли віри, що це мій вірш. Це давало мені таємну радість? Я думав: «З мене таки буде колись справжній поет». Було тоді мені, мабуть, років 15—16, коли я готувався вже до вступу в учительську семінарію.

Тепер не пригадую, щоб у семінарії я оддавався своїм літературним вправам. Можливо, що сьому не сприяло Інтернатське життя, особливо при моїй обережності. Можливо, що причина була друга: я з головою устряв у семінарське життя. Пригадую тільки, що мої «классные сочинения» набирали часом белетристичного вигляду і до сліз зворушували трохи романтичного мого учителя словесності.

У всякім разі, думка, що я мушу зробитись письменником, не залишала мене і тоді.

Як чудно здалося у класі! Темно-темно, нечисто, сиро, а дітей — тьма. Либонь, більше сотні буде. Всі школярі поділені на чотири групи; книжка, як роздивився, майже у кожного Інша. Учи їх, як знаєш! Після лекції довго я думав та гадав, звідкіль начать, як повести діло. Ті методики та практика, що мав я в нашій учительській семінарії, нічого не допоможуть мені, бо там усе те пристосовано до того, щоб було не більше 60—70 душ дітей та всього дві групи, а тут не те, коли у них у кожного інша книжка. В того буквар Лубенія, в іншого — Тол-стого, в того — «В школе и дома», в другого — «Родное слово». Треба своєю головою розміркувати, щоб зробити хоть який-небудь лад.

У весь вечір складав розклад лекцій, крутив, вертів па всі боки — нічого не виходе. Не знаю, що уже далі буду й робити; невже ж цілий рік отак без толку прийдеться працювати.

Сам бачу, що коли з усіма намагатимуся вести роботу, то сам себе тільки задурю і ніякого толку не буде. На той рік треба буде як-небудь інакше поставити ділові

А тим часом уже скучненько робиться. Вечори довгі — поправиш дитячі зшитки; журнал напишеш, а потім і ходиш з кутка в куток. Читати не маю що, у шкільній бібліотеці, яка скидається на віз ганчірника, крім старих-старих підручників та пособій, не найшов нічого. Знайомих ще ніяких не маю. Інтелігенції тут, як кажуть, немало — лікар, аптекар, служаші у сахарному заводі, управляючий економією поміщика, та чи то ж приймуть вони мене до свого гурту, бо щось мій Юхим, як я розпитував за них, казав, що, мов, то великі пани, куди нам до їх.

Живу — не скучаю. З одного боку школи волость, з другого — канцелярія пристава. Я цілком щиро й одверто пішов на об'єднання з писарями й писарчуками цих установ. Забігав поспівати на дозвіллі,

часом допомагав писати різні розписки, постанови в сільському суді, викликаючи щире собою захоплення: «Ех, і робітник би з вас вийшов!»

Далі самі надійшли одного, вечора до мене хлопці й дівчата — «учіть нас співати!». Почалися, мовляли баби, «шкільні досвітки». Далі почали селяни мене закликати в гості — на весілля, на хрестини. В селі знали силу давніх, навіть історичних народних пісень. Дихало на мене привітом, теплом могутчого рідного народу, і хотілось нирнути в його теплу глибіню, в саму гущу.

Для дорослих відкрив вечірні класи. Цілий день горів. Зранку — школа, після школи — в канцелярії пристава або у волості. Не зглядишся, як уже школа гуде старими жуками. Після — молодь, співи. Мене, здається, 4 таки кругом любили.

Незабаром і інтелігенція прониклася пошаною й привітно одчинила для мене свої амбітні двері.

Це сталося так. Потоцька інтелігенція — пристав, [його] жінка, сім'я лікаря, попович,— закликавши на допомогу аматорські сили повіту, в потоцькій чайній виставляли українські п'єси. Враження вони залишали в глядачів величезне. Мої «досвітки» ходили за мною, як очмарілі: _«А що, коли б спробувать самим». Мої бажання цілком збіглися з їхніми. Почали — з напівграмотними, з неграмотними, що вчили ролі прямо з чужого голосу. З нас багато сміялись, допікали міщанськими дотепами. Ми не зважали. А через кілька тижнів після перших вистав мене, як організатора й режисера, згідні були піднести до небес. «І як ви могли з таких нетесаних стовпів отаке зробити! Не інакше, як талант!»

Ці чудаки і нездари справді були до краю здивовані: вони моїх хлопців та дівчат щиро вважали незмірно нижче себе, за щось недалеко від обез'яни. Але зате як це піднесло самоповагу у хлопців! Вони теж одчули, що не так далеко од їх це бундючне сільське «панство» духовно, що де в чому вони можуть змагатися, що, наприклад, наш гуморист Панас без порівняння кращий, коли грає в «Борулі»

Омелька, ніж перший її виконавець, місцевий лікар. Все село, забачивши Панаса, сміється. Діти — тучею за ним. Кінчилось тим, що всі аматори-інтелігенти, в тім числі жінка пристава, махнувши рукою на свою пиху, побігли до нашого селянського гурту. В гуртку всі були рівні: писарі, селяни, інтелігенція... Це була моя радісна перемога. Вистави не тільки на своє село — гули далеко на окружні села. їздили по сусідніх селах.

Дедалі моя популярність зростала. Купив собі у старця релю і вечорами на шкільних ганках виспівував під її звуки: «Катерино, вража мати», збираючи коло школи ярмарок.

Мені з гуртком щастило: виставляли, що хотіли й що могли. Головна причина, мабуть, була та, що гарячою прихильницею і безпрестанною його учасницею була молода жінка пристава, який при всій своїй жорстокості мусив який час потурати жінчиним «примхам», навіть мусив пускати до гурту часом своїх канцеляристів. їздили без усякого дозволу по сусідніх селах — зійшло. Справили Шевченківські роковини — з панахидою, з вечіркою— теж пройшло. Виступи в чайній з читанням... з чарівним ліхтарем.

Звичайно, можна наперед гадати, що такий гурток довго жити не буде, що в йому поєдналися непримиренні елементи і він мусить розпастися. Розлетівся і мій гурток, як кажуть, з тріском, а його ватажок вилетів з того села назавжди. Почалося це ось із чого. Одного вечора, перед якимось святом, я пішов провідати приставових канцеляристів.

Такі картини я бачив у Потоці, і справляли вони на мене сильне враження. Загалом у своїх літературних вправах я не брав далеких абстрактних тем,— теми брав я з того життя, яке мене оточувало і що мене вражало. Про поселенців я написав тоді цілу поему «Розбита бандура», яку надіслав до єдиного українського видання — «Киевской старины».

Вірші там не були надруковані, але редактор журналу написав мені теплого листа, в якому радив одіслати поему до Галичини, де, на його думку, поему можуть видрукувати. В своєму журналі друкувати, мабуть, побоявся. Вірші я більше нікуди не посилав, проте відповідь редактора дуже мене порадувала. Тоді ж пробував писати українською мовою новели, виробляючи новий стиль. Друкувати не було де, та я й не дуже квапився, «ще встигну,— думав,— а письменник з мене таки буде». До того владно тягнуло до себе й живе життя, змушуючи переривати літературні справи.

В кінці року закинув цей журнал кудись на шафу, певний того, що звідти його не витягнуть до страшного суду. Одначе не так вийшло. Пильне око зава своєчасно загляділо «крамольні» записи в журналі. Порадилися з попом і передали журнал попечителю школи — лісничому. Той, обпечатавши його сургучем, одіслав, минувши інспектора, попечителю шкільної округи. В результаті— такий сюрприз. Неприємний він був особливо в цей час для мене. Не маючи учительської служби, я повинен був з'явитись тієї ж осені в комісію по прийому на військову службу. Про оповідання згадав із гірким почуттям і забув. Треба було шукати, і шукати швидко, учительського місця в іншому місці.

Додаток В

Результати дослідження категоріальних структур мистецтва

Табл. 1.

Власні значення факторів

	Eigenvalue	% Total	Cumulative	Cumulative
1	7,132721	64,84292	7,132721	64,84292
2	2,771069	25,19154	9,903790	90,03445

Табл. 2.

Факторні навантаження

	Factor 1	Factor 2
ПУ	0,175493	0,952791
IУ	0,789129	0,257779
О+	0,956660	0,280765
П+	0,999143	-0,040973
Е+	0,903036	0,242354
ПН	-0,294825	-0,923262
ІН	-0,747911	0,643416
О-	0,958200	0,272490
Н	-0,903036	-0,242354
Е-	0,789129	0,257779
П-	-0,294825	-0,923262
Expl.Var	6,472041	3,431749
Prp.Totl	0,588367	0,311977